

Redactie Pieter Leenheer, e-mail: pieterleenheer@planet.nl
 Met deze keer bijdragen van Warner Boer (docent Nederlands bij ROC Midden Nederland en student aan de Hogeschool Utrecht), en Pieter Leenheer.

Het alternatief

Als ik een nieuw boek in handen heb moet ik er altijd eerst even aan en in ruiken. Zo ook bij *Het alternatief*. *Weg met de afrekencultuur in het onderwijs!*, een protest tegen de steeds grotere nadruk die we in ons onderwijs leggen op cijfers, protocollen, beleid, leerlingvolgsystemen. De

auteurs willen een alternatief bieden voor die afrekencultuur in de vorm van meer aandacht voor 'de onbenoembare magie van het lesgeven'. *Het alternatief* ruikt ambachtelijk.

Het alternatief is er gekomen op initiatief van René Kneyber en Jelmer Evers, twee docenten die volgens eigen zeggen een meest merkwaardig schrijversduo vormen. De één noemt zichzelf een traditionalist en is pleitbezorger van structuur, orde en gezag in de vorm van frontaal klassikaal les. De ander is voor progressief onderwijs en wil leerlingen gepersonaliseerd laten leren. Maar ze hebben ook veel gemeen: ze zijn beiden bezielde docenten en hebben een afkeer van de afrekencultuur in het onderwijs. Bovendien zijn ze in staat om in korte tijd een boek te maken dat staat als een huis.

In *Het alternatief* brengen Kneyber en Evers een zorgwekkende ontwikkeling in kaart, namelijk dat in de loop der tijd docenten steeds meer een uitvoerende en volgende rol hebben gekregen in het onderwijs, in plaats van een initiërende en richtinggevende. En ze bieden een alternatief, maken duidelijk wat er moet gebeuren om dat tij te keren.

Het alternatief bevat 26 bijdragen van auteurs uit alle hoeken van ons onderwijs, van primair tot wetenschappelijk onderwijs, in de vorm van interviews, essayistische bijdragen en (semi)wetenschappelijke artikelen. De bijdragen zijn thematisch geordend.

In deel 1 over de cultuur van het afrekenen vertelt bijvoorbeeld Gert Biesta, pedagoog, filosoof en hoogleraar aan de Universiteit van Luxemburg, over wat hij 'het prachtige risico van onderwijs' noemt. Dit komt er kort gezegd op neer dat we, als we proberen het onderwijs volledig voorspelbaar en controleerbaar te maken zonder vertrouwen in docenten en studenten, uiteindelijk

met lege handen blijven staan.

In deel 2 over de leraar en zijn leerlingen vertelt Netty Gelijstee, kunstenaar en docent, wat het voor haar betekent om verantwoordelijkheid te nemen: 'Maar stel je nu eens het tegengestelde voor. Dat je als team precies weet wat je goed onderwijs vindt, en je als school tegen de inspectie kunt zeggen: "Dit is waar wij voor staan, en dit is waar jullie ons op kunnen beoordelen." Dan heb je eigenlijk al geen inspectie meer nodig.'

In deel 3 over de school en de schoolleider laat onder andere Jan Fasen zien hoe belangrijk en hoe kwetsbaar de positie van schoolleiders kan zijn bij veranderingen: 'We moeten elkaar de ruimte gunnen en de ruimte nemen voor iets waar we de uitkomst niet van kunnen voorspellen.'

In deel 4 over beroepstrots en de dialoog beschrijven Hartger Wassink en Cok Bakker (het belang van) normatieve professionalisering: '[het] gaat dus over het opzoeken van en bezinnen op "grensmomenten", waarop de eigen, diepgevoelde overtuigingen ter discussie komen te staan.'

In het afsluitende deel 5 komen de samenstellers zelf weer aan het woord, met een pleidooi om niet leraren verantwoordelijkheid af te laten leggen aan het systeem, maar het systeem aan de leraren. Dit boek gaat dan ook niet over *flipping the classroom*, maar over *flipping the system*. Kneyber, Evers en de andere auteurs zwengelen een fundamentele discussie aan over wat goed onderwijs is en over hoe we dat (niet) moeten organiseren. En over wat wij – leraren, leidinggevend, beleidsmakers, opleiders (er wordt wat geleden in het onderwijs!) en onderzoekers – daaraan zouden moeten en kunnen veranderen. Aalderik Visser, historicus, docent en (bijna) onderwijskundige, is heel stellig: 'Door onderwijs en zorg op een hoogst naïeve manier een lineaire werkzaamheid toe te schrijven, worden politieke, in de kern zelfs religieuze verwachtingen gewekt die docenten praktisch – bij gebrek aan training, tijd en middelen – maar ook per definitie niet kunnen waarmaken, en waardoor zij dus te allen tijde zullen falen.'

Het alternatief is een zeer aansprekend boek en het zit gedegen – ik zou zeggen, ambachtelijk – in elkaar. Het maakt veel (wetenschappelijke) informatie toegankelijk, met ook een stevige literatuurlijst. Het zet aan tot denken, ik bleef maar markeren, memoblaadjes plakken en aantekeningen maken. Goed geschreven ook: het leest als een spannende detective. Je denkt dat je het door hebt, maar in elk nieuw hoofdstuk duikt weer een nieuw relevant personage op, of wordt er weer een ander perspectief ge-

schetst. En het is ook nog eens mooi vormgegeven. Als docent heb ik soms het gevoel dat ik vastzit in roosters, aantal leerlingen per m2 en leerlijnen, dat ik methodes moet gebruiken omdat ze nou eenmaal op de lijst staan, dat ik het goed moet doen in plaats van dat ik het goede moet doen. Dit boek biedt mij een uitweg. Ooit hoorde ik van een kunstenaar de uitspraak: 'Wie de vorm zoekt, vindt de dood. Wie het leven zoekt, vindt de vorm.' Het alternatief helpt ons om weer het leven in het onderwijs te vinden. Dit riekt naar meer. Ik vraag me nog wel af: is dit nu een boek dat leraren

aan hun managers cadeau moeten doen, of managers aan hun leraren? (WB)

Gelezen

R. Kneyber & J. Evers (red.) (2013). *Het alternatief. Weg met de afrekencultuur in het onderwijs!* Amsterdam: Boom test uitgevers.

Havo is geen optie

In 'Ruimte voor leraren, tijd voor vorming' (Meso magazine 192) riep Wilna Meijer ouders op tot pedagogische bescheidenheid. Ouders, vond zij, 'kunnen en mogen het zich niet aanmeten soeverein te heersen over wat hun kinderen aan onderwijs en vorming moeten hebben. Ouders zouden in dit opzicht wat moeten inbinden'. Ongeveer tegelijkertijd belandde

Martje van der Brug *Havo is geen optie* op mijn bureau, een roman over de wederwaardigheden van een invalster op het Waterlands, een school die gemodelleerd is naar het Wassenaarse Rijnlands. Veel ouders op die school – met name die uit kringen van nieuw geld – missen elke pedagogische bescheidenheid en laten hun kinderen koste wat het kost een zwaar vwo-profiel volgen, ook al zijn ze te dom of hebben ze een heel andere, bijvoorbeeld kunstzinnige, inslag. In principe is deze rubriek geen plek om literatuur te bespreken, maar dit boek leek me een interessante uitzondering. Juist in een roman kun je immers dieper ingaan op wat die ouders nou eigenlijk drijft, waarom ze zo doen zoals ze doen, ongeveer zoals in *Het diner*. Maar helaas blijven nu juist die ouders erg eendimensionaal in dit werkje.

De hoofdpersoon van *Havo is geen optie*, Jenneke Wisink, heeft net een ongelukkige liefde achter de rug (haar vriendje bleek homo) en haar promotieonderzoek

aan de Universiteit Twente liep mis (iemand anders was haar vóór), dus besluit ze een time-out te nemen en gaat invallen voor een natuurkundeleraar op het Waterlands die ernstig ziek is. *Havo is geen optie* beschrijft hoe Jenneke weliswaar aardigheid krijgt in lesgeven en haar leerlingen, maar uiteindelijk afknapt op de mensen in het dorp. Een van de belangrijkste redenen daarvoor is de volgende. Ze is erg gesteld geraakt op ene Florentine, een leerlinge die van haar vader per se een bètaprofiel moet volgen, terwijl dat helemaal niks voor haar is. Die Florentine wordt geregeld gekoeioneerd door Bintman, de klassieke, veeleisende wiskundeleraar, omdat ze niks van wiskunde bakt. Als ze tijdens een skireisje met de school Bintman in de Tiefschnee ziet vallen, neemt ze wraak en laat ze hem mooi liggen, hetgeen Bintman niet overleeft. Dat laatste bekent Jenneke in een dronken bui tijdens een eindexamenfeestje en ontdekt vervolgens dat zo ongeveer het hele dorp dat wel weet maar kennelijk besloten heeft erover te zwijgen onder het motto 'niemand is geholpen met een schandaal'. Dat doet voor Jenneke de deur dicht. Ze keert teleurgesteld terug naar Twente. Daar zijn de mensen een stuk echter en bovendien kan ze daar verder met haar promotieonderzoek omdat haar concurrent inmiddels als fraudeur is ontmaskerd. Ondertussen heeft ze dan overigens een nogal heftige scharrel beleefd met een collega met bindingsangst, maar dat geheel terzijde.

Al met al eigentijds drama genoeg dus. Maar anders dan in *Het diner* willen in *Havo is geen optie* die ouders die hun kinderen opjagen met alle gevolgen van dien, maar niet tot leven komen. De paar ouders die model staan voor dat soort, worden een paar keer pratend opgevoerd, maar in geen van die gevallen komen ze verder dan clichés. Daarmee kom ik aan een van de meest curi-